

УДК027.1:94(=161.2)(410)"19/20"(092)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.06.1367>

КНИГОЗБІРНЯ М. ДЕМКОВИЧА-ДОБРЯНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПРИВАТНИХ БІБЛІОТЕК У ДІАСПОРІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX ст.

Данило КРАВЕЦЬ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1963-9678>

кандидат історичних наук, науковий співробітник,

Львівська національна наукова бібліотека України

ім. В. Стефаника, відділ рукописів,

вул. В. Стефаника, 2, 79000,

м. Львів, Україна, асистент,

Національний університет «Львівська Політехніка»,

кафедра історії, музеєзнавства та культурної спадщини,

вул. С. Бандери 12, 79000, м. Львів, Україна,

email: Danylo.M.Kravets@LPNU.UA

Дослідження особистих книжкових колекцій українських громадських і культурних діячів як складової українського пам'яткознавства, через призму духовних вподобань їх власників на сьогодні є важливим і актуальним завданням книгознавців, бібліографів, істориків.

Метою публікації є проаналізувати склад, структуру та історію формування приватної книжкової колекції М. Демковича-Добрянського у контексті творення діаспорних книгозбірень другої половини XX століття.

Об'єктом дослідження є приватні книжкові колекції знаних представників української діаспори другої половини XX ст., а предметом — особиста книгозбірна відомого публіциста, журналіста, історика Михайла Демковича-Добрянського. Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1930—1980 рр., адже саме на цей період припадає активна публіцистична діяльність М. Демковича-Добрянського.

У статті використовуються історико-культурологічний та порівняльний методи, а також елементи структурно-типологічного та інших методів, притаманних історичній науці.

Ключові слова: Михайло Демкович-Добрянський, приватна бібліотека, книга, українська діаспора, самвидав.

Danylo KRAVETS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1963-9678>

candidate of Historical Sciences,

Researcher of Manuscript Department at Vasyl Stefanyk

Lviv National Scientific Library of Ukraine,

assistant lecturer of the Department of History,

museology and cultural heritage

of «Lviv Polytechnic» National University,

e-mail: Danylo.M.Kravets@LPNU.UA

BOOK COLLECTION
OF M. DEMKOVYCH-DOBRIANSKY
IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN DIASPORA
LIBRARIES SECOND HALF OF XX CEN.

Introduction. Book collecting including seeking, locating, acquiring, organizing, cataloging, displaying, storing, and maintaining books are of interest to a given collector.

Problem Statement. The study of personal book collections of Ukrainian public and cultural figures as a component of Ukrainian monuments through the prism of the spiritual preferences of their owners today is an important and urgent task for bibliographers and historians.

Purpose. The objective of this publication is to analyze the rocks, structure and history of the formation of a private book collection of M. Demkovych-Dobrianskyi in the context of the creation of diaspora book collections of the second half of the twentieth century.

Methods. The article uses mainly historical-cultural and comparative methods, as well as elements of structural-typological and other methods inherent in historical science.

Results. The paper characterizes the content of the personal library of Mykhaylo Demkovych-Dobrianskyi (1905—2003) — famous historian, chief-editor of the Ukrainian edition of Radio Liberty, publicist, public and political activist. After his death the bulk of this collection was transferred to the library of the UCU university in Lviv (since 2017 The Metropolitan Andrey Sheptytskyi Center). Part of it stored at the department of manuscripts of Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine.

Conclusion. Private book collections are created under the influence of enthusiastic interest in books, occupying an important place in the system of cultural values of society. The social significance of private book collections is that they are the basis for the formation of public libraries, focusing on preserving the cultural heritage of the nation for future generations. From the very beginning of his journalistic carrier M. Dobrianskyi began to write book reviews. Living in immigration, the journalist followed the appearance of new publications by Ukrainian authors and works related to Ukraine's history, culture, economy, etc. M. Demkovych-Dobrianskyi was a bibliophile and built up a private collection (arguably the largest among Ukrainians in the UK) covering generally history, political science, culture, philosophy and other subjects. Samizdat editions by USSR dissidents were the significant part of M. Dobrianskyi personal library. Since 1960s, M. Dobrianskyi, as the editor-in-chief of the Ukrainian Radio Liberty, began collecting Ukrainian self-published publications. Radio Liberty became one of the few Western media outlets that broadcast Ukrainian Soviet samizdat. A large part of M. Dobrianskyi's library is decorated with his bookplate (ex-libris), and many editions contain gift inscriptions of the authors.

Вступ. Дослідження особистих книжкових колекцій українських громадських і культурних діячів як складової українського пам'яткознавства через призму духовних вподобань їх власників на сьогодні є важливим завданням книгознавців, бібліографів, істориків. Протягом останніх років відбувся справжній вибух досліджень з історії читання. Надзвичайна кількість нових досліджень до історії читання з'явилася на Заході: про організацію бібліотек (приватних та публічних), про місця, у яких відбувалося, і навіть про читачів з поясненням, чи вони стояли, сиділи чи лежали. Плідним було зосереджування уваги на читацькій практиці окремих осіб. Особливо цей напрям є популярний в Англії, про що свідчить багатотомна «Історія книги в Британії» [1, с. 212].

Для визначення особливого ставлення людини до книги, яке переходить у пристрасть до колекціонування, загальноживаним є поняття «бібліофілство», що буквально означає любов до книги як до твору мистецтва та до історичного документа, пам'ятки старовини, культурної цінності. Метою приватного книжкового колекціонування є збереження та передача від покоління до покоління рідкісних і цінних видань, перешкодження їх розпорощенню та фізичному знищенню. Книга містить у собі єдність тексту (інформації), естетики (оформлення книги) і престижу (володіння цією книгою). Бібліофіл не лише збирає та зберігає книги, але й здійснює кількісний та якісний відбір рідкісних видань, систематизує їх за певними принципами, спираючись на власні смаки, наукові та професійні інтереси: «Власник книжкової колекції виступає у ролі її дослідника та популяризатора. Його характеризує творче ставлення до книги, через яке визначається і творчий підхід у прагненні володіти цінною книгою» [2, с. 122].

У науковій літературі немає чіткості у термінологічній системі, пов'язаній з приватною книжковою колекцією. Її називають «приватною», «особистою», «домашньою», «сімейною», «фамільною» бібліотеками, «книжними зібраннями», «бібліотечними колекціями». Та в основі всіх цих понять лежить саме приватна книжкова колекція. Приватні книжкові колекції створюються під впливом захопленого інтересу до книг, займаючи важливе місце в системі культурних цінностей суспільства. Приватні книжкові колекції не лише зберігають знання, а й викону-

ють різноманітні культурно-просвітницькі функції. Суспільне значення приватних книжкових колекцій полягає в тому, що вони є основою для формування фондів публічних бібліотек, орієнтуючись на збереження культурної спадщини нації для наступних поколінь [3, с. 255].

Метою нашої публікації є проаналізувати склад, структуру та історію формування приватної книжкової колекції М. Демковича-Добрянського у контексті творення діаспорних книгозбірень другої половини ХХ століття. *Об'єктом* дослідження є приватні книжкові колекції знаних представників української діаспори другої половини ХХ ст., а *предметом* — особиста книгозбірня відомого публіциста, журналіста, історика Михайла Демковича-Добрянського.

У статті використовуються історико-культурологічний та порівняльний *методи*, а також елементи структурно-типологічного та інших методів, притаманних історичній науці.

Основна частина. З огляду на те, що презентована стаття базується на особистому архівному фонді М. Демковича-Добрянського, вважаємо за доцільне детальніше зупинитися на цій персоналії. У 1926 р. він з відзнакою закінчив Українську академічну гімназію у Львові. Згодом вивчав філологію та історію у Львівському університеті, право і політичні науки — у Відні та в Берліні. Від 1928 р. М. Добрянський був членом найвпливовішої української партії в Польщі — Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО).

У 1930-х роках розпочинається редакторська діяльність М. Добрянського. Упродовж 1933—1939 рр. він працював співредактором та дописувачем літературно-наукового місячника «Дзвони» (Львів, 1931—1939), співробітником тижневика Українського католицького союзу «Мета» (Львів, 1931—1939) та його додатку «Христос Наша Сила». Під час Другої світової війни М. Добрянський був обраний членом президії Українського Центрального Комітету (УЦК) у Кракові, який очолював Володимир Кубійович. З осені 1943 р. по липень 1944 р. М. Добрянський перебував у Львові, де обіймав посаду заступника голови Українського Крайового Комітету. У цей час майже не працював як журналіст, винятком є статті з політичних питань на сторінках журналу «Нові дні». У 1944 р. він емігрував до Німеччини, а у 1949 р. — до Великої Британії.

В еміграції він співпрацював із місячником «На чужині» (1946—1947), редагував мюнхенський журнал «Проблеми» (1947—1948) та лондонський тижневик «Українська думка» (1949—1950). Від 1954 р. М. Демкович-Добрянський працював в українському відділі радіо «Свобода» у Мюнхені, а у 1956—1972 рр. очолював його українську редакцію. Упродовж 1950—1980-х рр. М. Добрянський постійно друкувався на шпальтах авторитетних діаспорних часописів. Найвідоміші його наукові праці присвячені історії українсько-польських та українсько-російських відносин. Часто писав статті до історії української Церкви та про політичне становище української еміграції.

Помер М. Демкович-Добрянський 4 лютого 2003 р. у Лондоні, де його і поховали. Був бібліофілом і нагромадив приватну збірку (чи не найбільшу серед українців у Сполученому Королівстві) [4, с. 30] наукових та інших видань, передовсім з україністики, але також на історичні, політологічні, культурні, філософські та інші теми. Після його смерті основну частину цієї збірки передано, згідно з його заповітом, бібліотеці Українського Католицького Університету у Львові. У листі до дарувальника від 12 листопада 1994 р. отець ректор УКУ Михайло Димид писав: «Я сприйняв Ваш дар, як благословення у нелегкий, але такий потрібний нашому українському народові час відновлення богословських і філософських наук» [5, арк. 2]. Його ж особистий архів, з рештою частиною бібліотеки, упродовж 2005—2010 рр. передавався до відділу рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника [6].

Бібліотека М. Демковича-Добрянського є хоч і широкопрофільною, але тематично єдиною: історія України, західноєвропейське, українське та російське мистецтво, церковна історія, відбитки та окремі випуски періодичних, серійних, багатотомних видань, довідкова література (довідники, словники, енциклопедії, путівники, бібліографічні покажчики), каталоги. Художньої літератури найменше, але й тут є цінні видання першої половини ХХ ст. І це далеко не повний тематичний і жанровий характер книгозбірні. Якщо говорити про хронологію книг М. Добрянського, то це видання ХІХ і ХХ ст. Широка й мовна палітра підібраних книг дослідника — німецька, російська, італійська, польська, українська та англійська мови.

Упродовж своєї наукової діяльності М. Демкович-Добрянський неодноразово звертався до теми українсько-польських відносин, писав наукові та публіцистичні праці, готував рецензії на польські видання. Над своєю книгою «Українсько-польські стосунки у ХІХ сторіччі» публіцист почав працювати ще з поч. 1950-х рр. на замовлення Української Національної Ради (УНР). Проживаючи в Лондоні, автор опрацьовував джерела (здебільшого польські) у Бібліотеці Британського музею. У листі до члена Виконавчого органу УНР Степана Витвицького публіцист писав про важливість наукового підходу при написанні даного роду роботи: «Книга має мати такий тон, щоб ніхто не міг закинути їй шовінізму або ненависті до поляків. Тут майже кожне речення мусіло б бути підперте відсиланнями на відповідні джерела, кожне слово — схвалене з усіх сторін. Українське становище треба обороняти доказами, сперти ми на польських джерелах. Бо українські джерела та погляди не будуть для чужинців переконливими» [7, арк. 3]. Автор вважав, що книга на тему українсько-польських зв'язків не буде цікавою для масового читача, а призначена вона була радше для політиків західного світу і для спеціалістів з питань Східної Європи, яких у зв'язку із початком Холодної війни ставало щораз більше.

Чи не найвідомішою працею М. Демковича-Добрянського є книга «Потоцький і Бобжинський, цісарські намісники Галичини 1903—1913» (Рим, 1987), яка, зокрема, висвітлює особливу роль митрополита Андрея Шептицького у формуванні польсько-українських стосунків поч. ХХ ст. Знання сучасний польський історик Станіслав Степень так відгукувався про цю книгу: «Ми маємо книжку, оперту на ретельні дослідження і об'єктивні судження. Автор не боїться сміливо говорити правду, навіть непопулярну серед власного народу. Робить це, бо переконаний, що правда може лише допомогти». На думку С. Степня, книга «Потоцький і Бобжинський» повністю не відтворювала образ політичного життя Галичини поч. ХХ ст., але вона значно розширила уявлення про цей період, а особливо реакцію українців на ті чи інші події. З огляду це праця М. Добрянського є, без сумніву, важливою позицією в українській емігрантській історіографії [8, с. 231].

Книги авторства М. Добрянського були частиною книжкових колекцій багатьох представників ді-

спори та діячів вже незалежної України. Особливою популярністю користувалась його праця «Україна і Росія» (Рим, 1989). На зорі української незалежності автор розіслав свою працю до провідних національних наукових установ: Інститут Українознавства, Національна бібліотека ім. В. Вернадського, Бібліотека національного університету ім. Т. Шевченка, Бібліотека Академії аграрних наук України, Бібліотека Севастопольського технічного університету [9, с. 1].

Праці М. Добрянського були у колекціях відомих українців. Журналіст та публіцист Микола Рябчук вів активну переписку із своїм колегою з Лондона: «Ваші книжки в мене є всі — «Потоцький і Бобжинський», «Українсько-польські стосунки» та «Україна і Росія» [10, арк. 7]. М. Рябчук на прохання М. Добрянського переслав йому книжкові новинки з України: «Якщо Вас цікавить «російська» тема, то я можу Вам слати книжку Павла Штепи «Московство» та Євгена Гуцала «Ментальність Орди». Тим часом в «Основі» вийшов «Платон» та монографія Гуржія «Українська козацька держава: кордони, населення, право». Чи потрібна Вам попередня книжка Г. Касьянова «Українська інтелігенція на рубежі 19—20 ст.» (бо його новішу книжку «Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960—1980-ті рр.» Ви вже, здається, маєте)» [10, арк. 9].

Знаний український письменник, перекладач, науковець Юрій Покальчук високо оцінив «Україну і Росію» М. Добрянського: «Серед дедалі рідше та все ж незупинно видаваних книг на українську тематику, що виходять українською мовою за кордоном, привертає увагу непересічне і оригінальне дослідження «Україна і Росія», що належить перу одного з найстарших вчених української діаспори, професора Михайла Демковича-Добрянського» [11, с. 78]. Відзначимо, що у своїй праці «Фінал третього Риму (Російська місяньська ідея на зламі тисячоліть)» [12] дослідник Роман Кісь неодноразово посилався на цю книгу М. Добрянського.

М. Добрянський із самого початку своєї публіцистичної діяльності почав писати рецензії на книжкові новинки. Опинившись у діаспорі, журналіст уважно слідкував за появою нових публікацій українських авторів так і праць пов'язаних з Україною її історією, культурою, економікою тощо. Наприклад, у книгозбірні знаходимо німецькомовні праці про становище

в УРСР відомого українського журналіста Бориса Левицького. В одній із своїх рецензій М. Добрянський відзначив, що подібної наукової літератури німецькою мовою про Україну надто мало, пригадуючи хіба що збірник «Handbuch der Ukraine», (Лейпциг, 1941 р.), за редакцією Івана Мірчука. Іншою німецькомовною працею на українську тематику у бібліотеці М. Добрянського була книга про долю радянських військовополонених у гітлерівському полоні — «Keine Kameraden» (Штутгарт, 1978): «Книга «Кайне камераден» — це дещо недороблена праця, яку автор подав Гайдельберзькому університетові, як свою докторську дисертацію» [13, с. 4].

З огляду на зацікавлення М. Добрянського, саме історична література складала основу його особистої бібліотеки. На думку публіциста однією з найбільш знакових книг у його колекції була «Енциклопедія українознавства», що виходила під редакцією В. Кубійовича упродовж д. п. ХХ ст.: «Енциклопедія Українознавства» — один із тих здобутків, що приносить честь українській культурі та підносить пошану чужинців супроти неї. Це один із найбільших здобутків української діаспори. Приємно було спостерігати, як чужинці реагували, коли хтось взяв відповідний том ЕУ. Одного разу в бібліотеці Британського Музею в Лондоні наткнувся на вже знайомого угорського журналіста, який був щиро здивований таким виданням» [14, арк. 1]. Відзначимо, що й сам М. Добрянський долучився до реалізації цього наукового проекту.

Важливою М. Добрянський вважав книгу польського дослідника Іво Вершлера про Тадеуша Голувка, що свого часу була першою спробою наукового, а не емоційного підходу до висвітлення життя і діяльності цього політичного діяча міжвоєнного періоду. Рецензент коротко передав українську програму Т. Голувка, яка передбачала такий устрій для українських земель у польській державі, «який уможливив би їм стати П'ємонт України». У рамках цього проекту Т. Голувко розпочав заходи щодо перенесення Української господарської академії в Подєбрадах (ЧСР) на Волинь, але ця ініціатива зустрілася з нездоланими перешкодами. Також Т. Голувко вважав каральну «пацифікацію» 1930 р. «політичним насильством» [15, с. 11]. Оглядач пригадував, як запитав знайомого члена ОУН «Чому вбито Голувка?». Той відповів: «Щоб не допустити до зла-

годження українсько-польської боротьби». У розмові з відомим українським журналістом Богданом Нагайлом М. Демкович-Добрянський заявляє: «Голувка вбили влітку 1931, а пропаганда ОУН подавала це як відплату за пацифікацію, але Голувко не мав ніякого відношення до пацифікації, а йшлося щоб не допустити до злагодження польсько-українського конфлікту» [16, арк. 2].

Книга Зенона Когути «Російський централізм» (1988 р.) стала важливою віхою у розвитку англomовної україністики. Західні дослідники часто закидали українським авторам те, що їхні праці були «виразно анти-російські», проте як відзначав М. Добрянський: «Цього закиду не можна зробити книжці З. Когути». Оглядач вважав, що ця праця повинна застерегти українців від можливого об'єднання з Росією: «Російський централізм намагається запрягти Україну в шори горбачовської «федерації». Колись Джордж Кенан загальновизнаний найбільшим авторитетом у справах Росії доброзичливо радив мому приятелю: для України «єдино реальна» концепція — федерація з Росією». Сьогодні якомусь нащадкові Кеннана можна відповісти: будь ласка, прочитайте книжку Зенона Когути і побачите, що дала нам федерація гетьмана Хмельницького з царем» [17, арк. 1]. Праці іншого знаного українського історика Омеляни Пріцака теж були в книгозбірні М. Добрянського. Він високо оцінив відому роботу професора Гарвардського університету про походження Русі: «Це перший том великого твору проф. Омеляна Пріцака про походження Русі. Цілість матиме шість томів. Серед публікацій, що досі появились під знаменем українського Гарварду, ця книга найважливіша» [18, с. 3].

Ще однією англomовною книгою на українську тематику, що, безсумнівно, увійшла в історію, була «Жнива скорботи» Роберта Конквеста. М. Добрянський у своїй рецензії писав: «28 серпня 1986 р., появилася ця книга в книгарнях Лондона, опублікована в одному з великих лондонських видавництв. Лондонський «Таймс» заповів появу книжку трьома статтями. Поява книжки Р. Конквеста це історична подія» [19, арк. 1]. М. Добрянський замовив собі цю книгу американського дослідника у видавництві «Дніпрова Хвиля».

М. Демкович-Добрянський написав кілька ґрунтовних статей про французького філософа П'єра Те-

яра де Шардена [20]. З огляду на це у бібліотеці публіциста є багато книг, присвячених життю та творчості цього вченого. Йдеться про книги англійською та німецькою мовами, опубліковані у 1960-ті рр., наприклад «Understanding Pierre Teilhard de Chardin: a guide to The phenomenon of man» авторства Моріса Кітінга. У книгозбірні також багато видань, що стосуються історії давньогрецької філософії.

Значну частину бібліотеки М. Добрянського складають книги, пов'язані з історією Росії та русистикою загалом. Публікації цієї тематичної групи представлені англійською, німецькою, французькою, російською та українською мовами, а хронологічно вони охоплюють все ХХ ст. Серед найцікавіших варто відзначити британське видання «Survey of Russian history» 1947 р.; «В царстві Ленина: очерки современной жизни в Р.С.Ф.С.Р.», що вийшла у Берліні 1922 р.; «Советское общество. Очерки большевизмоведения» (Франкфурт, 1972 р.). Цінним є франкомовний альбом з російськими православними іконами (Мілан, 1955 р.). З огляду на те, що М. Добрянський досліджував не лише українсько-російські, але й українсько-польські стосунки, тому не дивно, що в його бібліотеці є значна кількість книг з політики. Цінною для істориків може стати лондонське видання 1948 р. «The problem of Eastern Galicia».

Церковна історія загалом та історія української церкви зокрема є провідною тематикою у приватній книгозбірні М. Добрянського. Публіцист активно підтримував патріархальний устрій Української Греко-Католицької Церкви, тому й збирав літературу, що стосувалася цієї проблематики. Ініціатором руху за патріархат у д. п. ХХ ст. був митр. Йосиф Сліпий, який на II Ватиканському Соборі 1963 р. звернувся до церковної влади з проханням надати українській Церкві цей статус. Основною метою патріархального руху був патріархальний устрій Української Католицької Церкви (як її офіційно називали в діаспорі від 1959 р.), що є традиційною формою устрою Східних Церков, — як православних, так і католицьких [21]. Серед книг на церковні теми можемо виділити дві публікації, що були видані Апостольською візитатурою і адміністрацією Української католицької церкви в Німеччині, а саме «Вечірня і утрєня. Воскрєсна служба і общин» та «Вечірня і утрєня служби тріоди та празників подвижного круга» (Мюнхен-Пазінг, 1946—1947 рр.), або ж книгу

Богдана Корчмарика «Християнізація європейського сходу і месіянїстичні аспірації Москви» із дарчим написом автора. Відзначимо також, що у книгозбірні М. Добрянського є і підшивки періодичних видань на церковну тематику, зокрема — «Церковний Вісник» та «Патріархат». Вже на еміграції, на прохання оо. Василіан, М. Добрянський був долучений до процесу беатифікації митрополита А. Шептицького, тому як в архіві, так і в бібліотеці публіциста чимало матеріалів та книг про цю історичну особистість. У післявоєнний період про А. Шептицького писали як представники української діаспори (о. І. Назарко, П. Ісаїв, Ю. Переїда), так і західні вчені (Г. Стебле, Е. Прус). Із листування М. Добрянського дізнаємося, що він передавав копії книг про А. Шептицького до провідних бібліотек Європи, а також дарував їх приватним колекціонерам з діаспори.

З усього масиву книг варто виокремити художню літературу, що ілюструє як загальнокультурні цінності, так і певні зацікавлення і пристрасті М. Добрянського до читання і поцінування мистецького слова. Книги представників діаспорної літератури та переклади українських радянських авторів становлять основну частину книгозбірні публіциста. У бібліотеці М. Демковича-Добрянського знаходимо твори таких українських закордонних письменників: Олена Звичайна (Великобританія), Іван Керницький (США), Спиридон Черкасенко (Канада), Анатоль Галан (Аргентина) та ін. Письмениця Людмила Коваленко залишила у своїй книзі «Рік 2245. Роман-утопія» (1960 р.) дарчий напис для М. Добрянського.

Ще від 1960-х рр. М. Добрянський, як головний редактор українського Радіо Свобода, почав колекціонувати видання українського самвидаву. Відзначимо, що Радіо Свобода стало одним із небагатьох західних засобів інформації, які передавали український радянський самвидав. Поява на Заході самвидавних, тобто позацензурних творів, з України дуже вплинула на зростання зацікавлення українськими проблемами. Найважливіші наукові журнали та передові газети західних країн присвячували багато уваги українським радянським справам. Такі імена як В'ячеслав Чорновіл, Іван Дзюба, Валентин Мороз стали загальновідомі в різних країнах світу. Це саме можна було сказати і про періодичний орган вільної думки «Український вісник». Матеріа-

ли самвидаву, які радіостанція отримувала з різних куточків СРСР, у середині 1960-х рр. почав передруковувати і зберігати дослідницький відділ Радіо Свобода. На початку 1970 р. формується окремий відділ, відповідальний за копіювання, зберігання і поширення самвидаву. Із 1971 р. «Матеріали самвидаву» (бюлетень Радіо Свобода, в якому публікували різні підцензурні тексти) виходив регулярно — щороку від 40 до 50 випусків. Окрім «Матеріалів самвидаву» протягом 1970-х років Радіо Свобода видало 30 томів «Збірки документів самвидаву» (близько трьох тисяч текстів). Примірники надсилали до багатьох науково-дослідних центрів та установ у Європі та США. Колекцію самвидаву, зібрану Радіо Свобода, вважають чи не найбільшою у світі [22, с. 38].

М. Добрянський високо оцінював праці дисидентів. Доповідаючи 15 червня 1975 р. у Лондоні до дня пам'яті загиблих українських в'язнів, публіцист відзначив: «Український самвидав довів перевагу й над еміграцією. Інтелектуальний рівень вищій — Мороз, Світличний, Дзюба, Чорновіл. Моральний рівень вищій — Данило Шумук» [23, арк. 3]. Маючи спогади Д. Шумука у своїй бібліотеці, М. Добрянський написав рецензію на цю книгу для видання «Наш Голос» (США): «Твори українського самвидаву треба цінити на вагу золота, а спогади Данила Шумука належать до найцінніших у самвидавній літературі. Книжка має вартість передусім інформаційну. Перша третина книжки — про його участь в УПА на становищі шкільного інструктора. Решта книжки: Шумук у радянських тюрмах та таборах» [24, с. 5]. М. Добрянський збирав видання українських дисидентів, що перекладалися різними, та розповідав про них у своїх ефірах на радіо «Свобода» [25, арк. 5].

Формуючи свою книжкову колекцію, М. Добрянський активно контактував із багатьма західними та українськими видавництвами та книжковими магазинами: «Смолоскип» (Балтимор), «Червона Калина» (Нью-Йорк), Перша Українська Друкарня у Франції (Париж), Українське Видавництво «Говерля» (Нью-Йорк), «Сучасність» (Мюнхен), «Bantam Books» (Нью-Йорк), «Видавництво Юрія Середяка» (Буенос-Айрес), «Дніпрова Хвиля» (Мюнхен), «Книга» (Мюнхен), «Просвіта» (Львів), «Oxford University Press» (Лондон), «Гомін України» (То-

ронто), «Дніпро» (Київ). «Основи» (Київ), «Пролог» (Нью-Йорк), «Видавництво Чарторийського» (Лондон). М. Добрянський листувався та замовляв книги у багатьох відомих західних книгарнях та їх філіях: «Orbis Books», «Collets», «Kubon Sagner», «Nejmanis», «Dillons Unity Bookshop», книгарня газети «Свобода», «Українська кооперативна книгарня» тощо.

М. Добрянський на поч. 1990-х рр. обмінювався книгами із відомим українським письменником та головним редактором видавництва «Просвіта» Романом Іваничуком, який позитивно оцінював праці першого: «Я прочитав її («Україна і Росія». — Д. К.) за одним подихом і мрію у майбутньому видати в моєму видавництві «Просвіта», в якому видав свою «Орду» [26, арк. 3]. Фондоутворювач не лише листувався, але й підтримував фінансово канадське видавництво «Клуб Приятелів Української Книжки». У 1950-х рр. ця компанія була перетворена на акціонерне товариство (Company Limited). В інформаційному листі вказувалося: «Приятелі української книжки закупають уділи (шері, акції). Ви допомогли нам створити КПУК. Ви перші зрозуміли наші заклики про конечну потребу ширення рідного українського слова» [27, арк. 1]. Співпрацював М. Добрянський і з Науковим Товариством ім. Шевченка у діаспорі: як із заокеанськими його відділами, так із осередком НТШ у французькому Сарселі. Листування публіциста з В. Кубійовичем та його дружиною Дарією Сіак свідчить про активний книгообмін М. Добрянського з бібліотекою НТШ. Відзначимо, що М. Добрянський мав статус «звичайного» члена цієї наукової установи [28, с. 30].

Значна частина книг у бібліотеці М. Добрянського відзначена його особистим екслібрисом. Дослідник П. Нестеренко відзначив: «Екслібрис або книжковий знак, виконується художниками для своїх друзів і знайомих, частіше безкоштовно, а також для участі в міжнародних чи місцевих конкурсах, допам'ятних або ювілейних дат, а також на замовлення, переважно для заможних іноземних колекціонерів. Таким чином, екслібрис є важливим джерелом історії та культури не лише України, а всього людства» [29, с. 162]. У 1984 р. М. Добрянський замовив свій екслібрис у лондонського рекламного агентства «Кліфорд і Рі» («Clifford and Ree»): «Прошу Вас про одну тисячу примірників» [30, арк. 1].

Висновки. Проаналізувавши книгозбірню М. Демковича-Добрянського, що становить близько двох тисяч друків, можемо висувати, що вона, без сумніву, збагатила книжковий і культурний фонд України. У бібліотеці є цінні видання, що стосуються історії України, русистики, самвидаву та важливі діаспорні публікації. На жаль, для нащадків збереглася лише половина книг із бібліотеки публіциста. У 1978 р. в одному з листів М. Добрянський згадав про свою «львівську бібліотеку» (кілька тисяч книжок), яка «пропала» у польському містечку Криниця під час Другої світової війни. Відзначимо, що у 2017 р. бібліотеку М. Демковича-Добрянського було переміщено з головного корпусу УКУ (Львів, вул. І. Свенціцького, 17) до Центру імені митрополита Андрея Шептицького.

1. *Нові підходи до історіописання.* За ред. Пітера Берка. Київ, 2013. 368 с.
2. Лісова І. Ціннісна характеристика приватної книжкової колекції. «Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук» (м. Одеса, 03—04 квітня 2015 р.). Одеса, 2015. С. 122—125.
3. Лісова І. Приватна книжкова колекція: теоретичні підходи до визначення поняття. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету.* 2012. Вип. 18. С. 253—258.
4. Кравець Р. Помер Михайло Демкович-Добрянський. *Свобода.* 2003. 7 берез. С. 30.
5. *Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника.* Ф. 298. Спр. «о. Димид М. Листи до М. Демковича-Добрянського». 4 арк.
6. Кравець Д. Архів Михайла Демковича-Добрянського у фондах відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника.* 2017. Вип. 9. С. 474—485.
7. *Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника.* Ф. 298. Спр. «Листи М. Демковича-Добрянського до Степана Витвицького». 11 арк.
8. Stępień S. Życie polityczne Galicji a metropolita Szeptycki (na marginesie pracy Mychajly Demkowycza-Dobrianskiego, Potocki i Bobżyński Cisarski namistnyku Halyczyny 1903—1913, Rzym 1987, Wydania Ukrainosko Katolyckoho Uniwersytetu św. Klymenta Papu, ss. 132). *Biuletyn informacyjny (Południowo-Wschodni Instytut Naukowy w Przemyślu).* 1996. № 2. S. 221—232.
9. *Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника.* Ф. 298. Спр. «Про книгу «Україна і Росія» (список кому її подарувати)». 1 арк.
10. *Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника.* Ф. 298. Спр. «Рябчук Микола. Листи до М. Демковича-Добрянського». 18 арк.

11. Покальчук Ю. Україна і Росія: вчора і сьогодні. *Слово і Час*. 1991. Ч. 7. С. 78—79.
12. Кісь Р. *Фінал третього Риму (Російська месіянська ідея на зламі тисячоліть)*. Львів, 1998. 744 с.
13. Добрянський М. Keine Kameradern. Доля радянських вояків у гітлерівському полоні. *Вісті Комбатанта*. 1980. № 3—4. С. 3—4.
14. *Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника*. Ф. 298. Спр. «Добрянський Михайло. Візитна картка нації — Енциклопедія Українознавства». 2 арк.
15. Демкович-Добрянський М. [Рецензія] Werschler, Iwo *Z dziejów obozu belwederskiego. Tadeusz Hoływko, życie i działalność*, Warszawa, 1984. *Віднова*. Мюнхен, 1986. № 4. С. 11—14.
16. *Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника*. Ф. 298. Спр. «Розмова М. Демковича-Добрянського із Богданом Нагайлом. Ч. 2 1930-і рр.». 8 арк.
17. *Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника*. Ф. 298. Спр. «Добрянський М. Гетьманська держава і російський централізм. Рецензія на книгу «Zenon E. Kohut. Russian centralism and Ukrainian autonomy. Imperial absorption of the Hetmanate 1760s—1830s. Cambridge, 1988. 363 p.». 4 арк.
18. Демкович-Добрянський М. Звідкіля походить Русь. *Українські Вісті*. 10 квіт. 1983. С. 3.
19. *Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника*. Ф. 298. Спр. «Добрянський М. Рецензія на книгу Р. Конквеста «Жнива Скорботи» (Conquest R. *The Harvest of Sorrow...*, London, 1986)». 17 арк.
20. Добрянський М. П'єр Тєяр де Шарден. *Листи до приятелів*. 1966. № 1—2. С. 2—4.
21. Андрій Сороковський. *Нарис історії Українського патріархального руху*. URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/andrij-sorokovskij-narys-istoriji-ukrajinsko-ho-patriarhalnoho-ruhu/> (Дата звернення 06.04.2021).
22. Ремовська О. *Говорить Радіо Свобода. Історія української редакції*. Київ, 2015. 196 с.
23. *Відділ рукописів ЛННБУ ім. В. Стефаника*. Ф. 298. Спр. «Добрянський М. Перемога самвидаву. Доповідь 15 червня 1975 р. у Лондоні до дня пам'яті загиблих в'язнів». 8 арк.
24. Добрянський М. Спомини Данила Шумука. *Наш Голос*. 1975. № 2. С. 3—5.
25. *ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів*. Ф. 298. Спр. «Радіопроеграми М. Добрянського «Україна між минулим і майбутнім». 111 арк.
26. *ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів*. Ф. 298. Спр. «Іваничук Роман. Листи до М. Демковича-Добрянського». 9 арк.
27. *ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів*. Ф. 298. Спр. «Відозва Клубу Приятелів Української Книжки. Дорогі приятелі української книжки!». 1 арк.
28. Хроніка. *Наукове Товариство ім. Шевченка, 9.4.1949—31.12.1963*. Вип. 77. Париж; Торонто; Нью-Йорк; Сідней. 1964. 59 с.
29. Нестеренко П. Екслібрис, як нарис історії культури України, комплексу духовних здобутків суспільства. *АРТ-платФОРМА*. 2020. Вип. 2. С. 162—179.
30. *ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів*. Ф. 298. Спр. «Демкович-Добрянський М. Листи до Рія Ігоря». 2 арк.

REFERENCES

- Burke, P. (Ed.). (2013). *New Perspectives on Historical Writing*. Kyiv [in Ukrainian].
- Lisova, I. (2015). Value characteristics of a private book collection. *Actual problems of the humanities and natural sciences* (Odesa, April 03—04, 2015) (Pp. 122—125). Odesa [in Ukrainian].
- Lisova, I. (2012). Private book collection: theoretical approaches to the definition. *Scientific notes of Rivne State Humanitarian University* (Issue 18, pp. 253—258) [in Ukrainian].
- Kravets, R. (2003, 7 march). Mykhaylo Demkovich-Dobrianskyi dies. *Svoboda* (P. 30) [in Ukrainian].
- Department of manuscripts at Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine*. F. 298. Act: «Dymyd Mykhaylo. Letters to M. Demkovich-Dobrianskyi» [in Ukrainian].
- Kravets, D. (2017). Archive of Mykhaylo Demkovich-Dobrianskyi in the Department of manuscripts of Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine. *Notes of Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine* (Issue 9, pp. 474—485) [in Ukrainian].
- Department of manuscripts at Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine*. F. 298. Act: «Letters of M. Demkovich-Dobrianskyi to Stepan Vytvytskyi» [in Ukrainian].
- Stepien, S. (1996). Political life of Galicia and Metropolitan Szeptycki (on the margin of the book of Mykhaylo Demkovich-Dobrianskyi, Potocki and Bobzynski Imperial Governors of Galicia 1903—1913, Rome 1987, Ukrainian Catholic University of St. Kliment the Pope, pp. 132). *Biuletyn informacyjny (Poludniowo-Wschodni Instytut Naukowy in Przemysl)*, 2, 221—232 [in Polish].
- Department of manuscripts at Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine*. F. 298. Act: «About the book «Ukraine and Russia» (List of institutions to present)» [in Ukrainian].
- Department of manuscripts at Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine*. F. 298. Act: «Riabchuk Mykola. Letters to M. Demkovich-Dobrianskyi» [in Ukrainian].
- Pokalchuk, Yu. (1991). Ukraine and Russia: yesterday and today. *Slovo i chas* (Part 7, pp. 78—79) [in Ukrainian].
- Kis' R. (1998). *The end of third Rome (Russian messianic idea on the edge of the century)*. Lviv [in Ukrainian].
- Dobrianskyi, M. (1980). Keine Kameradern. the fate of Soviet soldiers in Hitler's captivity. *Visti Kombatanta*, 3—4, 3—4 [in Ukrainian].
- Department of manuscripts at Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine*. F. 298. Act: «Dobrianskyi Mykhaylo. Business card of the nation. Encyclopedia of Ukrainian Studies» [in Ukrainian].

- Demkovich-Dobrianskyi, M. (1986). Werschler, Iwo Z dziejow obozu belwederskiego. Tadeusz Holywko, zycie i dzialalnosc, Warszawa, 1984. *Vidnova*, 4, 11—14). Munich [in Ukrainian].
- Department of manuscripts at Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine. F. 298. Act: «Conversation between M. Demkovich-Dobrianskyi and Bohdan Nahailo (Part II: 1930s)» [in Ukrainian].
- Department of manuscripts at Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine. F. 298. Act: «Dobrianskyi M. Hetman's statehood and Russian centralism. Review. Zenon E. Kohut. Russian centralism and Ukrainian autonomy. Imperial absorption of the Hetmanate 1760s—1830s. Cambridge, 1988 [in Ukrainian].
- Demkovich-Dobrianskyi, M. (1983, 10 april). When did Rus come from? *Ukrainski Visti* (P. 3) [in Ukrainian].
- Department of manuscripts at Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine. F. 298. Act: «Dobrianskyi M. Review: R. Conquest «Harvest of Sorrow», London, 1986» [in Ukrainian].
- Dobrianskyi, M. (1966). Pierre Teilhard de Chardin. *Lysty do pryiateliv*, 1—2, 2—4 [in Ukrainian].
- Sorokovski, A. Brief history of Ukrainian Patriarchate movement. Retrieved from: <http://www.patriyarkhat.org.ua/andrij-sorokovskij-narys-istoriji-ukrajinskoho-patriyarkhalnoho-ruhu/> [in Ukrainian].
- Removska, O. (2015). *Radio Liberty speaking*. Kyiv [in Ukrainian].
- Department of manuscripts at Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine. F. 298. Act: «Dobrianskyi M. «Samizdat victory». Commemoration Day June 15 1975 speech in London [in Ukrainian].
- Dobrianskyi M. Memoirs of Danylo Shumuk. *Our Voice*. 1975. № 2. P. 3—5.
- LNBU named after V.Stefanyk. Department of manuscripts. F. 298. Spr. "Radio programs M. Dobriansky "Ukraine between the past and the future". 111 arch.
- LNBU named after V.Stefanyk. Department of manuscripts. F. 298. Spr. "Ivanychuk Roman. Letters to M.Demkovich-Dobriansky". 9 arch.
- LNBU named after V.Stefanyk. Department of manuscripts. F. 298. Spr. "The resentation of Club of Ukrainian Book. Dear friends of the Ukrainian book!" 1 arch.
- Chronicles. Shevchenko Scientific Society, 9.4.1949-31.12.1963. Exp. 77. Paris; Toronto; New York; Sydney. 1964. 59 s.
- Nesterenko P. Exlibris, as an essay on the history of Culture of Ukraine, a complex of spiritual achievements of society. ART PLATFORM. 2020. Ex. 2. P. 162—179.
- LNBU named after V.Stefanyk. Department of manuscripts. F. 298. Spr. "Demkovich-Dobrianskyi M. Letters to Igor Riy ". 2 arch.